

Ap- 14.11.01

Arv og skjebne

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

SIGNERT

Anton Hauge

professor,
Fysiologisk institutt, UiO

Krigsbarnas rettssak har hvirvlet opp adskillig grums fra tiden like etter den annen verdenskrig. Det er påfallende hva myndighetspersoner på den tiden kunne få seg til å si under dekke av vitenskap. Ville det samme vært mulig i dag? Har vi ikke fått et åpnere samfunn med en mer skeptisk holdning til myndighetspersoner? Jo kanskje, men fortsatt er det nok våre følelser som langt på vei bestemmer våre holdninger. Best har vi det når følelser og intellekt harmonerer. Det er også minst slitsomt.

Raselover

Man kan ha ventet at den lærdom som ble trukket av nazismen og dens raselover etter krigen, skulle ha styrket pasientenes selvbestemmelsesrett. Men det som skjedde, var heller en økt selvstyring for vitenskapen og medisinen. Helsedirektøren formante legene til ikke å la seg affisere av assosiasjoner til nazismen, men betrakte seg som ansvarlig for å «bevare og bedre kvaliteten av de mennesker som skal leve i fremtiden».

Ledende norske psykiatere like etter krigen mente at de faglige oppgaver det hastet mest med, var vitenskapelige undersøkelser av landssvikere, angivere og tyskertøser. I forlengelsen av dette burde det bygges ut anstalter og institusjoner for å få adskilt personer med sosialt avvik. Den nye saklighet innen faget skulle demme opp for synspunkter som var følelsesbetonte. Men sakligheten så ofte ut til å fungere slik at konklusjonene var gitt på forhånd. Det var vanskelig å opponere mot det rådende syn som gikk ut på at sosiale avvik, også landssvik, oftest skyldes biologiske defekter.

Krigsbarna

Det såkalte krigsbarnutvalget, som ble nedsatt av Sosialdepartementet i juli 1945, diskuterte krigsbarnas og mødrenes åndelige utrustning, og ønsket en nærmere granskning. Den psykiatriske sakkyndige i utvalget anslo at halvparten av de kvinnene det gjaldt, var arvemessig mindreverdige. Ifølge beregninger skulle da 2500 barn ha arvet sjelelige defekter «som selv ikke den omhyggeligste oppdragelse i det beste miljø kunne rette på i særlig grad».

På oppdrag fra helsedirektøren gjennomførte en kvinnelig psykiater intelligensmålinger blant kvinner som hadde hatt omgang med tyskere. Av de 1100 som var internert på Hovedøya, ble så å si samtlige funnet å være åndssvake. Siden de også hadde «uhyggelige mange søsken» mente den prosjektansvarlige at åndssvakevesenet måtte bygges ut, og at det ble gitt utvidet adgang til sterilisering.

Den nye åndssvakeomsorg med store sentralinstitusjoner ble allikevel ikke gjennomført. Etter hvert som krigen kom mer på avstand, fikk psykoterapien og den biologiske psykiatri med nye medikamenter en økende faglige oppmerksomhet. Det er både ironisk og paradoksalt at i bunnen av den nye saklighet i årene like etter krigen lå det sterke følelser og fastlåste oppfatninger. Et annet uheldig element var de faglige autoriteters monopol på meninger og synspunkter. Under slike forhold er det ugress som får de beste vekstvilkår.

120044